

PROFIL MLADIH DANAS

VALENTINA MANDARIĆ
Katehetski institut
Katoličkog bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38
10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 10. 12. 1998.
UDK 316.35-053.6

Sažetak

Autorica u prvom dijelu pojašnjava, tj. terminološki razgraničuje pojam mladi. Zatim analizira društveno-kulturološko ozračje u kojem mladi izrastaju polazeći od "hipoteze" da su oni "ogledalo" društva. Analitički promatra profil mladih unutar "nedovršenog identiteta" i prenaplašenog "prezentizma". U tim koordinatama ocrtava profil mladih danas. U završnom dijelu opisuje temeljna obilježja religioznog profila mladih.

Ključne riječi: mladi, društvo, prezentizam, subjektivizam, samoostvarenje, identitet, religiozni profil

1. UVOD

"Da bi se moglo Ivana poučavati u latinskom, potrebno je poznavati ga."

(W. Foerster)

Ako ovo "pravilo" vrijedi za latinski, onda niti ne treba naglašavati koliko je ono primjenjivo kada je riječ o poučavanju u vjeri. Sam naslov "*Profil mladih danas*" jasno upozorava na ograničenost ovog izlaganja. Riječ je o profilu, a ne cjelovitu portretu. Kada sam počela razmišljati o zadanoj mi temi, učinilo mi se kao da se nalazim pred goblenom gledanim s druge strane te je motiv neraspoznatljiv jer su niti isprepletene. Zato će ovo izlaganje biti samo pokušaj (igra) slaganja niti, kako bih, iako nespretno, barem djelomično dočarala lice mladih danas. Govor o mladima zahtijeva interdisciplinarni pristup. Unutar naličja mladih postoji nekoliko profila: psihofizički, antropološki, psihološki, sociološki, politički, religiozni, kulturološki, ekonomski itd. Svi ti profili čine jednu paradigmu kao kriteriji u iščitavanju fenomenološke kategorije koju nazivamo *mladi*. Ne tako davno, u Parizu je objavljena knjiga pod naslovom "*Tisuće lica adolescenata*". Čini

mi se da bismo i mi u licu mladih mogli prepoznati tisuće, tisuće lica i naličja.

Izlaganje ima tri dijela. U prvom dijelu bit će riječi o tome tko su mladi, tko sve spada u tu kategoriju. U drugom dijelu pokušat ću oslikati društveno-kulturološki ambijent u kojem izrastaju današnje mlade generacije, a u trećem dijelu pokušat ću izdvojiti bitna obilježja društveno-kulturološkog i religioznog profila mladih.

2. TKO SU, ZAPRAVO, MLADI?

Važno je odmah na početku postaviti određene koordinate u kojima ćemo se kretati razmišljajući i raspravljajući o mladima. Na koga sve mislimo kada kažemo *mladi*? Ako posegnemo za rječnicima, pod pojmom *mladi* naići ćemo uglavnom na uopćena tumačenja. U našem hrvatskom rječniku nailazimo na izraz *mladež* pod kojim stoji: onaj koji još nije dosegao pun razvitak, nezreo, koji nema iskustva.¹ U latinskom rječniku međutim pod riječju *juvenis* čitamo kako je mlad čovjek od 20. do

1 V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb 1994.

40. godine.² Danas se u literaturi uvriježio pojam *mladi* koji u sebi integrira tri kategorije: predadolescencija, adolescencija i mladost. Potrebu za razlikovanjem tih kategorija naglašavaju gotovo svi katehetski dokumenti.³ Svaka od tri kategorije ima unutar sebe podjelu. Tako ćemo za predadolescenciju vidjeti kako nije isto definirana u različitim zemljama.⁴ Još je složenija situacija kod adolescencije. Neki psiholozi, poput Eriksona i Wallona, razlikuju pojedine etape unutar same adolescencije kako bi cjelovitije obuhvatili dinamiku rasta koja je karakteristična za to životno razdoblje. Tako oni razlikuju "early adolescence" od 12. do 14./15. godine i "late adolescence" od 15. do 18. godine.⁵ Iako je mlada osoba biološki zrela već oko petnaeste godine (predadolescencija), adolescencija se kao životno razdoblje produžuje od 15./16. do 27./28. godine, dok mladost traje gotovo do četrdesete godine.⁶ Brzi društveni procesi uzrokuju sve složenija raslojavanja na različite životne dobi. U predadolescenciji se ostvaruje psihofizički identitet, društveni je identitet sadržajni proces adolescencije, a cjelovita integracija u aktivni društveni život događa se za vrijeme mladosti.

Gotovo sva europska istraživanja provedena u posljednjih desetak godina stavljaju u središte pozornosti nedvosmisleni fenomen: "između kraja adolescencije i ulaska u život odraslih nastaje (rađa se) jedna nova životna faza, najčešće nazvana post-adolescencijom".⁷ To su mladi koji nisu više adolescenti, ako adolescencija završava postizanjem fizičke zrelosti, ali nisu još ni odrasli, ako odrasla dob znači preuzimanje društvene odgovornosti. Tako mladi mogu biti definirani s negativnim predznakom "ne više" i "ne još".⁸ Kakve to ima posljedice? Odrasli pokazuju ambivalentan odnos prema mladima. S jedne strane uzdižu mladost kao "zlatno doba", "izvor energije", a mlade kao "nadu svijeta", "graditelje boljeg svijeta" itd., dok im s druge strane stalno predbacuju nemar, nezrelost, nesposobnost. Ono što karakterizira današnju mladež u odnosu na tradicionalna društva jest da danas biti mlad znači biti nesiguran. Ta nesigurnost najviše se odražava kada je u pita-

nju njihova budućnost. Nekada je obitelj bila jamstvo budućnosti, danas međutim odluka o sutrašnjem životu pada najčešće na leđa mladih. Oni su ti koji moraju donositi odluke, napraviti izbor. Da bi mogli napraviti dobar izbor, treba da uoče i vrednuju ponuđene alternative kao i načine na koje im se one posreduju. Najčešće ni ponuđene alternative niti vlastite želje nisu dovoljno transparentne. Tako se mladi čovjek nalazi u dvostrukoj nesigurnosti: nesigurnosti u vlastite sposobnosti i nesigurnosti u moguće opcije koje mu društvo nudi.

Vrlo je teško dati definiciju koja bi bila univerzalni obrazac u koji bi stali svi važni čimbenici koji oblikuju profil mladog

-
- 2 M. DIVKOVIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1988.
 - 3 SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, KS, Zagreb 1972, br. 82-91; IVAN PAVAO IL., *Catechesi tradendae*, Glas Koncila, Zagreb 1979, br. 40; BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*, KS, Zagreb 1983, br. 12; CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio generale per la catechesi*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997, br. 181-185.
 - 4 R. GIANNATELLI, *Predadolescenti*, u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, KSC, Zagreb 1991. Raspon dobi kojoj se obraća kateheza predadolescentata nema istu širinu u raznim narodima: ponekad se odnosi na zadnje razrede osmogodišnje škole (11.-14. godina u Italiji i Španjolskoj, 10.-14. godina u Njemačkoj), drugi put na razdoblje biopsiholoških promjena koje slijede nakon djetinjstva (10.-13. godina u Direktoriju za SAD iz 1977, br. 179).
 - 5 H. LEHALLE, *Psicologia degli adolescenti*, Borla 1989, str. 23-24. Blos također dijeli adolescenciju na pet potfaza: a) predadolescenciju, koja odgovara pubertetu; b) prvu adolescenciju, koja bitno odgovara fazi dezinvesticije od rodoskvrnih objekata ljubavi, tj. od objekta unutar formiranih, Edipovo vrijeme, na temelju roditeljskih figura; c) adolescenciju, koja - govoreći u užem smislu - odgovara otkrivanju heteroseksualnog objekta, tj. ponovnom buđenju Edipa; d) završetak adolescencije - razdoblje učvršćivanja interesa i uloge vlastitog "ja", a po Blosu "ja" je nasljednik adolescencije; e) kasnu adolescenciju, koja ukazuje na fazu ulaska u svijet odraslih (profesija, brak, rađanje...).
 - 6 F. DEMARCHI - A. ELLENA - B. CATTARINUSI (ur.), *Nuovo Dizionario di sociologia*, Edizione Paoline 1987, str. 927.
 - 7 K. BUZZI - A. CAVALLI - A. DE LILLO, *Giovani verso il Duemilla*, Il Mulino, 1997, str. 15.
 - 8 *Isto*.

čovjeka. Možemo, ipak, reći kako je mladost životni period u tranziciji koji podrazumijeva postizanje zrelosti: biološke i sociološke (koja može duže ili kraće trajati). Općenito se smatra da su muškarac ili žena prešli prag zrelosti kada dovrše svoju profesionalnu formaciju, pronađu stalno radno mjesto, napuste roditeljsku kuću, osnuju vlastitu obitelj i preuzmu roditeljsku odgovornost.⁹

3. DANAŠNJE DRUŠTVENO-KULTUROLOŠKO OZRAČJE U KOJEM SE FORMIRA MLADI ČOVJEK

Već je mnogo puta ponovljena, a u istraživanjima provjerena, tvrdnja da su mladi ogledalo sredine u kojoj žive. Zato, da bismo dobili kakvu-takvu sliku mladih, potrebno ju je potražiti unutar društveno-kulturološkog ambijenta iz kojeg izrastaju mladi ljudi.

Strukturalni i kulturni pluralizam svojom dinamičnošću u suvremenom društvu ima velik utjecaj na kulturno usmjerenje mladih i bitno određuje njihovu životnu orijentaciju.

Danas se mnogo govori i piše o krizi društva, krizi našeg doba, krizi civilizacije.¹⁰ Kriza se reflektira na cjelokupnu ljudsku stvarnost. Govori se o krizi međuljudskih odnosa - na osobnoj i internacionalnoj razini, političkoj krizi, ekonomskoj krizi, krizi ekološkog sistema itd. Ono što podrazumijevamo pod promjenama u društvu Lorenz Chiarinelli je sveo na nekoliko elemenata: pad načela autoriteta i njegova zamjena iskustvom; prevlast kulture obilja i slobodna vremena; subjektivizaciju moralnih normi; uvjetovanu eklezijalnost s parcijalnom pripadnošću koja s jedne strane rađa banalizacijom religiozne poruke, sumnjičavošću prema svemu religioznomu ili 'shizofreniji' između privatnog i javnog, s druge strane, u dimenziji religioznog.¹¹ Današnje društvo ne daje dovoljno sigurnosti za uspješnu budućnost novim naraštajima. Sve je teže planirati budućnost i dati joj određeni smisao budući da "sutra" poprima sve negativniji predznak. Za razliku od prethodnih naraštaja, kojima je sutra

bilo sinonim za "biti bolje", za današnje mlade "sutra" uključuje strah i nesigurnost.¹² Znakovito se izražava jedan adolescent sedamnaestogodišnjak: za njega je budućnost "crna rupa".¹³ A na jednom zagrebačkom grafitu stoji: *Naša je budućnost za nama.*

Cijeli niz društvenih pojava unosi diskontinuitet unutar razvojnog progresivnog modela koji je temelj industrijskom društvu. Rapidni tehnološki razvoj u sebi razotkriva znak proturječnosti: natječući se ne samo u poboljšanju životnih uvjeta, nego u isto vrijeme u prijetnji ljudskoj egzistenciji, u tolikoj mjeri da pitanje ekologije i problemi kontroliranja tehnoloških efekata na ambijent predstavljaju danas ključno pitanje za preživljavanje društvenih sustava.¹⁴ Procesom urbanizacije koncentrirale su se velike mase ljudi u ogromna gradska središta gdje više ne mogu uspješno funkcionirati temeljne društvene strukture, u stalnom je porastu problem anonimnosti, siromaštva, devijantnih ponašanja, kriminala, droge... A industrijalizacija, iako praćena visokim tehnološkim napretkom, nije u stanju riješiti problem nezaposlenosti, posebno mlade generacije.¹⁵

-
- 9 Usp. A. CAVALLI, *L'imbarazzo della scelta: I percorsi dei giovani e i problemi dell'orientamento*, u: L. TOMASI (ur.), *Young people and religions in Europea - Persistence and Change in Values*, Reverdito Edizioni, 1993, str. 41-47.; G. MILANESI, *Giovani*, u: M. MIDALI - R. TONELLI (ur.), *Dizionario di pastorale giovanile*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1989, str. 384-403.
 - 10 P. SOROKIN, *The crisis of our age, One world*, Oxford 1992; S. MARTELLI, *La religione nella società post-moderna tra secolarizzazione e desecolarizzazione*, Edizione Dehoniane, Bologna 1990.
 - 11 Usp. *La religione degli Europei, II*, Ed. Fondazione Agnelli, Torino 1993, str. 169-176.
 - 12 J.-M. PÉTITCLERC, *Di fronte all'indifferenza religiosa dei giovani d'oggi*, u: C. SEMERARO (ur.), *Giovani fra indifferenza e nuova religiosità*, Elle Di Ci, Leumann (To), str. 192.
 - 13 P. GAMBINI, *L'adolescente degli anni '90 e la sua famiglia*, u: "Note di pastorale giovanile" 31(1997)1, 12.
 - 14 Usp. S. MARTELLI, *La religione nella società post-moderna tra secolarizzazione e desecolarizzazione*, Edizione Dehoniane, Bologna 1990, str. 10.
 - 15 *Isto*, str. 11.

Društvo s visokim tehnološkim standardom, gdje komunikacija omogućuje brzu protočnost informacija i na taj način povezanost s cijelim svijetom; gdje moderna prometna sredstva omogućuju brzo putovanje s jednog kraja svijeta na drugi, ima velik utjecaj na mlade generacije. Sve to stvara i nudi pluralizam religioznih, političkih i moralnih opcija. Suvremeni ritam života današnje mlade pretvara u moderne "nomade", tako da oni nisu više članovi jedne zemlje ili jedne obitelji - oni pripadaju internom svijetu. U takvom svijetu sve je teže uspostaviti čvrste i duboke veze. Komercijalni sustav, mogućnost putovanja, masovni mediji umnažanjem mogućnosti informacija - otvaraju pristup različitim stilovima života, ponašanja i razmišljanja. U isto se vrijeme, s umnažanjem mogućnosti, povećavaju i frustracije. Naime, ono što mladi žele, što planiraju i što smatraju ostvarivim, sukobljava se s različitim poteškoćama: od ekonomskih do političkih. U krizi modernog društva mnogi autori povezuju problem "gubljenja smisla" s gubitkom zanimanja za pitanje smisla života, a jačanje utilitarizma s indiferentizmom.¹⁶ U društvu koje se temelji na načelu proizvodnje, razmjeni materijalnih dobara i konzumiranja, pod jakim utjecajem propagandnih ponuda, konzumiranje postaje temeljni oblik izražavanja mladih. Konzumizam postaje zajednička "droga" mladih. U tom smislu može se govoriti o mladima kao "izvoru profita".¹⁷ Mladi, posebno adolescenti, najbrojniji su i najvjerniji potrošači modnih i drugih društvenih trendova, a nalaze se na samom rubu društva. Oni su ili sanjari jednog novog, pravednijeg i slobodnijeg društva, ili pak više ne sanjaju, jer im se čini da im društvo ne može i ne želi ponuditi ništa bolje.¹⁸ S druge strane, mladi u društvu predstavljaju "periferiju" društvenih interesa, iako se često govori kako su oni prioritet u cjelokupnim društvenim interesima. Taj proces zanemarivanja i potiskivanja jedne masovne populacije, kao što su mladi, uzrokuje rađanje nove kulture mladih, tzv. "marginalne kulture".¹⁹ Stoga se može reći da mladi danas, pod pritiskom društvenih sustava, žive jedan oblik kompleksnosti,

diferenciranosti i proturječnosti. Iz svega ovoga proizlazi da moderno društvo ne osigurava dovoljne uvjete i temelje za izgradnju zrele osobnosti koja bi trebala biti finalizacija procesa socijalizacije. O tome kako se odvija proces socijalizacije u kojemu dolazi do prinošenja temeljnih vrednota valjalo bi zasebno govoriti. Zanimljivo bi bilo analizirati sve relevantne institucije koje utječu na formiranje identiteta mlade osobe: obitelj, školu, skupinu vršnjaka, masovne medije, druge izvore zabave, Crkvu, politiku, sport itd. sigurno je da i odnos mladih prema navedenim institucijama otkriva njihove temeljne vrijednosne orijentacije. Pokušat ću navesti samo neke karakteristike koje bitno određuju profil mladog čovjeka.

4. VRIJEDNOSNA UŠMJERENJA MLADIH UNUTAR "NEDOVRŠENOG IDENTITETA" I "PREZENTIZMA"

4. 1. Nedovršeni identitet

Identitet se može opisati kao temeljni vid svijesti o sebi u koju ulazi predodžba i samosvijest o vlastitoj specifičnosti i kontinuitetu, svijest da individua ostaje ista osoba, bez obzira na velike promjene koje se događaju u njoj samoj i oko nje. U isto vrijeme ona uočava različitost vlastitog bitka u odnosu prema drugima i stvarnosti koja je okružuje.²⁰ Prema Eriksonu, specifična razvojna zadaća mladosti, a posebno adolescencije, je formiranje i izgradnja identiteta.²¹

16 R. MION, *L'indifferenza religiosa dei giovani nella cultura del post-moderna*, u: C. SEMERARO (ur.), *Giovani fra indifferenza e nuova religiosità*, str. 27.

17 M. EMMA, *I giovani e la fede oggi*, Edizione Dehoniane, Napoli 1985, str. 25.

18 Usp. CASA ŠERENA VERONA, *Animatori gruppi adolescenti*, Edizione Dehoniane, Bologna 1983, str. 91.

19 *Isto*, 27.

20 COSPES, *L'età incompiuta. Ricerca sulla formazione dell'identità negli adolescenti italiani*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1995, str. 8.

21 Pod identitetom Erikson podrazumijeva: zrelo poimanje vremena - ostvarenje vlastitih mogućnosti; stabilnost u poimanju sebe, što znači

Kad Erikson govori o temeljnom povjerenju, smislu za inicijative i sl., tada misli na temeljne stavove, temeljne nakane i karakterne osobine, koji postupno oblikuju površinske i dubinske slojeve, ono svjesno i nesvjesno.²² U proces formiranja identiteta ulaze gotovo svi društveni čimbenici. Zapravo, mladi čovjek potvrđuje ili gubi svoj identitet u susretu s drugima, s odraslima, s vlastitom situacijom. Socijalizacija danas nailazi na različite poteškoće, jer "mladi nisu više samo i isključivo članovi obitelji, niti vlastite zemlje". Oni pripadaju "različitim svjetovima". S vremenom su postali moderni "nomadi". Oni žive novi tip "nomadizma" na afektivnom, intelektualnom i duhovnom području. Tržišni sistemi, mogućnost putovanja, utjecaj masovnih medija otvaraju im široka obzorja i mogućnosti susreta s različitim stilovima života.²³ Ako tome pridodamo veliki utjecaj dominantnih zapadnih kultura, među kojima na prvom mjestu američku, poteškoće su još veće.

U pluralističkom društvu mladi su prisiljeni na trajni proces prilagođavanja. Mnoštvo ponuda oblikuje fluidan i fleksibilan identitet, koji se lako prilagođava različitim situacijama, ali je nesposoban za cjelovitu identifikaciju. Mladi postaju eklektični i nesposobni odabrati jednu životnu opciju koja u sebi uključuje trajanje - planiranje na duge staze. U krizi je osjećaj pripadnosti, jer se mladi ne žele trajno vezati ni za koga i ni za što. Današnje društvo nudi pluralizam identiteta, ostavljajući osobu samu u izboru onoga što će joj omogućiti da u sebi razvije moguće potencijale. Pluralizam različitih ponuda odgaja mlade za tzv. kulturni nomadizam, nudeći mu "društveni identitet" kao surogat za "vlastiti identitet".²⁴

Sve češće susrećemo mlade čiji se identitet temelji na individualizmu, identitet koji je u sebi fragmentaran, koji je u trajnom razvoju, ambivalentan i kontradiktoran, nikad dovršen niti apsorbiran u jednoj čvrstoj pripadnosti.²⁵ Današnje društvo kontinuirano promovira nove potrebe i rađa nove želje: osobnost (individualizam), sigurnost, međuljudske odnose (komunikacija), soli-

darnost, izražajnost, traženje smisla, ali ne osigurava njihovo ostvarivanje. Zato raste dezorijentacija i razni oblici frustracije. To su ujedno predispozicije za različita devijantna ponašanja: drogiranje, alkoholizam, bezvoljnost, nasilje.²⁶ Povijesno-sociološki pristup "današnjem fenomenu mladih očituje nam stanovitu napetost između mladih i svijeta odraslih, posebice što se tiče društvenih institucija. U arhaičkim i patrijarhalnim društvima ta je napetost bila toliko u korist odraslih da se malo ili ništa vodilo računa o mladima i njihovim težnjama. (...) Danas se događa 'otkriće' mladih u psihološkom i sociološkom pogledu, te oni od objekta društvenih zbivanja postaju svojevrсни subjekt i važan društveni čimbenik. O njima se danas voli reći da su 'seizmograf' društva, što ne vrijedi u pasivnom značenju nego kao 'kvasac novih događanja'.²⁷ Iz navedenoga je jasno da su pred nama ljudi vrlo nestabilnog identiteta, ali to ne znači da oni ne bi željeli izgraditi jaku osobnost - čvrst identitet. Vizija takvog identiteta temelji se na traženju novih vrijednosnih orijentacija, novih etičkih normi, novih odnosa s prirodom, nove i autentične subjektivnosti, novih oblika organiziranja društvenog života, jednim dijelom i Crkve i kršćanske zajednice. I prvi i drugi identitet odudaraju od onoga kako je bilo jučer. Povratka nema.

prihvaćanje vlastitog tijela, afektivnih, društvenih i kulturnih interesa...; preuzimanje stabilne uloge u društvu; postizanje čvrstog identiteta koji je plod sinteze sposobnosti, specifičnih darova i ponuđenih mogućnosti od strane društva; posjedovanje seksualnog identiteta; prihvaćanje vrednota i odbacivanje onih koje to nisu; prijanjanje uz određenu filozofiju, religiju ili ideologiju. R. MARTINELLI, *L'identità personale nell'adolescente*, La Nuova Italia Editrice 1975, str. 112.

22 *Isto*.

23 J.-M. PETITCLERC, *Di fronte all'indifferenza religiosa dei giovani d'oggi*, str. 194.

24 UFFICIO PER LA PASTORALE DELLA FAMIGLIA DI BERGAMO, *Io nel mondo*, EDM, Bologna 1993, str. 64.

25 Usp. G. MILANESI, *I giovani nella società complessa*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1989, str. 23.

26 Usp. COSPES, *L'età incompiuta*, str. 7.

27 M. VALKOVIĆ, *Mladi u povijesnoj i društvenoj perspektivi*, u: "Bogoslovska smotra" 56(1986)3-4, 159.

Mladi danas jednostavno napuštaju staru platformu na kojoj se gradio vrijednosni sustav, ona se raspada ili se već negdje raspala. Potrebno je graditi novu, a to je veoma zahtjevan zadatak koji stoji pred novim generacijama kojima pripada moderno društvo. Pitanje je koliko smo mi odrasli, usudila bih se reći - Crkva, spremni sudjelovati u tom projektu? Ili ćemo i dalje samo nostalgичno žaliti za onim što je bilo i osuđivati ono čemu smo i sami doprinijeli. Imamo li jasnu viziju nove platforme koja bi bila okosnica - temelj u formiranju čvrste ljudske i kršćanske osobnosti?

4.2. Mladi u vrtlogu prezentizma i subjektivizma na putu do samoostvarenja

Današnji stil života mladih mogao bi se smjestiti na dvije temeljne koordinate koje bitno određuju njihov život: subjektivizam i samoostvarenje. Subjektivizam je kći suvremenog društva, a njegova temeljna obilježja prepoznatljiva su u: moralno-etičkom relativizmu, neplaniranju, zatvorenosti u prezentizam koji se izražava u reverzibilnim odlikama, u fragmentarnom identitetu, u nekim kriterijima religioznog iskustva.²⁸ Na putu da izgradi identitet po vlastitoj mjeri, mlada osoba se susreće s mnogim poteškoćama, ali bez obzira na nužne teškoće na putu, želi pošto-poto "odrastiti", želi "postati". Samoostvarenje je postalo, uistinu, jedanaesta zapovijed, koja glasi: u životu se moraš ostvariti.²⁹

Na tom putu samoostvarenja mlada osoba prolazi kroz nekoliko kriza: biološku, moralnu, idejnu, religioznu, krizu međuljudskih odnosa itd.

Današnji se mladi, umjesto okrenutosti prema određenim normama, planovima, idealima, okreću i vrte u sferi vlastite privatnosti - žele živjeti vlastiti život, po vlastitoj mjeri, biti glavni, subjekt u prvom licu. Odatle proizlazi negiranje postojanja tzv. univerzalnih etičkih normi. Kao temeljno načelo ponašanja uzimaju vlastite želje i potrebe. Traženje vlastite slobode u moralno-etičkoj dimenziji prije svega se očituje na području seksualnosti. U današnjoj kulturi neka životna područja koja su nekada bila zabranjivana, nosila etiketu nedoličnog

i nemoralnog, u središtu su pozornosti. To su prije svega: afektivnost, emotivnost, seksualnost, kult tijela itd. Mladost i ljepota u modernom društvu imaju gotovo apsolutnu vrijednost. Svekoliki tehnološki napredak, na svim znanstvenim područjima, usmjerava se k tome kako mladost i ljepotu učiniti neprolaznima. Ako gledamo naše reklame, što se ističe, promovira? Mladost, tijelo, ljepota. Zadovoljiti sve potrebe i želje, pa i one instinktivne, temeljno je načelo koje mlade vodi na putu samoostvarenja. Iskustvo postaje temeljno načelo i mjesto gdje mladi žele graditi svoj identitet i potvrđivati se. "Ako želiš upoznati, moraš isprobati" - postalo je jedino pravilo u koje mladi vjeruju. Iskustvo je mjerilo svega. Životne se "opcije usmjeravaju prema većoj fluidnosti i prema manjoj zahtjevnosti kada je u pitanju doseg perspektive u trajanju. Naše je vrijeme 'ideala kratkog daha, ili kako to neki zovu, vrijeme 'slabog ja'".³⁰ Ono što se ne može iskusiti, teže postaje usvojena vrednota koju mladi žele integrirati u vlastiti život. Iskustvo sve, i to odmah. Čekanje je vrlina s kojom su mlade generacije već davno razračunale. Ono što ih zanima je ono što se događa sada, ovog trenutka. Ovakvo jak naglasak na prezentizmu posljedica je promjene u poimanju dimenzije vremena i iščupanosti iz kulturnog sjećanja, kao i diskontinuiteta u odnosima s generacijama koje su im predthodile.³¹ Mladi su danas u

28 Usp. M. POLLO, *La soggettivizzazione giovanile*, u: "Note di pastorale giovanile" 32(1998)8, 7.

29 A. CAVALLI - A. DE LILLO, *Giovani anni '90*, Società Editrice Il Mulino 1993, str. 45.

30 I. ŠAŠKO, *Liturgija kao kršćanski odgovor na izazove današnjice*, u: "Riječki teološki časopis" 6(1998)2, 224.

31 "Uno degli effetti della radicale trasformazione della temporalità che è attualmente in corso nella cultura sociale sul percorso di crescita umana e personale dei giovani è visibile in particolare dal loro porsi in modo certo, e a volte angosciato, nei confronti del futuro, dalla debolezza delle loro radici nella memoria culturale dal come vivono debolmente, nella maggioranza dei casi, le relazioni intergenerazionali con gli adulti, dalla sperimentazione, molto diffusa, dell'assenza dei padri dalla funzione di trasmissione dei valori e delle norme che costituiscono il canone culturale

sve većoj opasnosti da izgube "sjećanje", shvaćeno kao nesposobnost percipiranja života kao kćeri i majke jedne povijesti, ili pak svijest o odgovornosti koja ih veže za prethodne i buduće generacije. Takav diskontinuitet među generacijama očituje se i u nesposobnosti percipiranja vlastite egzistencije kao povijesti obdarene smislom. Mladi su se jednostavno zatekli uronjeni u jedno novo poimanje vremena utemeljeno na hipertrofiji horizontalnih i hipertrofiji vertikalnih odnosa. Zatvoreni u vrtlog prezentizma, mladi nisu sposobni razmišljati o životu kao darovanoj mogućnosti koju treba prihvatiti kao dar i mogućnost u koju valja ulagati, planirati, riskirati. Mnogi zamjećuju kako današnji mladi zaziru od bilo kakva rizika, nepoznatog, upuštanja u avanturu, planiranja na duge staze. Radije traže potvrđivanje (samoostvarenje) u prekomjernom konzumiranju koje bitno određuje život mladih danas. Konzumirati je postalo sinonim za živjeti.

4.3 Neke životne vrijednosti mladih

Kako bismo dobili barem jedan presjek onoga što mladi smatraju vrijednim i što stavljaju u središte svojeg životnog iskustva, navest ćemo, zbog ograničenosti prostora, samo dva interesna životna polja mladih: slobodno vrijeme i vrijednosna usmjerenja.

4.3.1. Slobodno vrijeme

Svima je poznato da čovjek nije samo *homo faber* niti *homo sapiens* nego je i *homo ludens*. Polazeći od toga lakše ćemo shvatiti koju vrijednost ima slobodno vrijeme u životu pojedinca. S brzim tehnološkim razvojem modernog društva naglo je došlo do povećanja slobodnog vremena. Ono je postalo jedna od bitnih dimenzija u osobnom i društvenom životu. Slobodno vrijeme postalo je "znak vremena" u naše doba. Danas je već problem kako ga sadržajno ispuniti i osmisliti. U Zapadnim zemljama ulažu se golemi naponi u programiranje i animiranje slobodnog vremena i nude se kvalitetni sadržaji. Na taj se način pokušava suprotstaviti svim negativnim tendencijama, kao što su alkohol, droga, delinkvencija

koja upravo slobodno vrijeme koristi za destruktivno djelovanje. Svjedoci smo kako marketing sa svojom nasilnom reklamnom politikom preko masovnih medija manipulira mladim ljudima propagirajući konzumizam kao jedini sadržaj za ispunjenje slobodnog vremena.³² Iako moderno društvo ima mnoštvo ponuda koje sugeriraju kako i čime ispuniti slobodno vrijeme, postoji velika opasnost da slobodno vrijeme postane "prazno vrijeme" ili vrijeme koje ne odmara nego umara, koje ne ispunjava nego ispražnjava, koje ne humanizira nego dehumanizira, koje ne očovječuje nego raščovječuje. Stoga se danas sve više govori o potrebi "oslobađanja" za slobodno vrijeme.³³ Ako je slobodno vrijeme dobro osmišljeno i sadržajno bogato, može biti idealno vrijeme u kojem mladi mogu razvijati i pravilno kanalizirati proces rasta i sazrijevanja, odnosno izgrađivati identitet. Zapravo to je ponekad jedina moguća alternativa školi koja ne formira, radu koji otuđuje, politici kojoj se ne vjeruje itd. Gdje naši mladi provode svoje slobodno vrijeme i kojim sadržajima ga ispunjavaju? Iz jednog istraživanja, koje još nije objavljeno, razvidno je da naši mladi (adolescenti) slobodno vrijeme najčešće provode: slušajući glazbu (87%), pred TV i videom (79,8%), u izlascima s prijateljima (36,4%), s dečkom ili djevojkom (28,0%), baveći se športom (22,8%), a najmanje: radeći u nekoj huma-

e dal come, al contrario, essi vivono in modo fortemente significativo la relazionalità con i pari età nel loro percorso di crescita personale." M. POLO, *La soggettivazione giovanile*, u: "Note di Pastorale giovanile" 32(1998)8, 9.

32 Permanentni odgoj bi se trebao ozbiljno suočiti sa suvremenim problemom što ga izaziva slobodno vrijeme. Slobodno vrijeme može postati "dragocjeno vrijeme za usavršavanje osobnih spoznaja, sudjelovanje u umjetničkom stvaralaštvu, znanosti, kulturi općenito. Slobodno vrijeme može postati idealna prilika za zdravu zabavu, odmor, osobni razvoj i promociju cijele zajednice." (*Isto*, 411). Vijeće Europe 1977. godine razrađuje posebni projekt "Animation" u okviru kojega svaka zajednica može ostvarivati "vocation culturelle". M. MANCARELLI, *Tempo libero*, u: G. FLORES d'ARCAIS (ur.), *Nuovo Dizionario di pedagogia*, Edizioni Paoline 1987, str. 1241.

33 *Isto*, 240.

nitarnoj udruzi (0,2%), u kazalištu (0,4%), posjećujući izložbe (1,0%), u biblioteci (1,8%), angažirani u župi (1,8%). Iz ove provizorne analize jasno je kako i u korištenju slobodnog vremena dominira prezentizam i subjektivizam, odnosno sve je u službi zadovoljavanja njihovih vlastitih potreba i želja.

4.3.2 Vrijednosna usmjerenja

Kada govorimo o vrijednosnom sustavu mladih, valja napomenuti da postoje kategorije (predadolescenti i adolescenti) kod kojih još uvijek ne može biti govora o čvrstim stavovima u odnosu na određena moralno-etička načela. Riječ je o dobi koja je u procesu transformiranja i strukturiranja vrijednosnih orijentacija.³⁴ Analizirati interesno polje mladih znači uočiti njihove temeljne čežnje i potrebe, koje oni projiciraju u pojedinim životnim područjima dajući im konotaciju nečeg vrijednog odnosno dragocjenog što bi željeli integrirati u svoj život. Današnje pluralističko društvo sa svojim bogatim asortimanom ponuda stvara pluralitet vrijednosnih usmjerenja i stilova života. U integralnim društvima ili pak u onima u tranziciji pojavljuju se "nove vrijednosti" koje se često ne poklapaju s tradicionalnima.³⁵ Relativizam je u suvremenom društvu plod policentrizma koji onemogućuje mladima stjecanje sigurnosti da su vrednote koji im se nude istinite, jer one su samo dio u pluralitetu vrijednosnih sustava. Svako društvo izgrađuje određeni vrijednosni sustav koji odražava cjelokupnu društvenu dinamiku. Stoga, vrijednosna usmjerenja naših mladih mogu barem ukazati na to kakve vrijednosne tendencije vode hrvatsko društvo u tranziciji. Iz već najavljenog istraživanja izdvajam samo dio odgovora kako bismo dobili barem djelomičan uvid u vrijednosni sustav naših mladih. Na ponuđenoj ljestvici vrednota mladi pod "izrazito važno" na prvo mjesto stavljaju zdravlje, zatim prijateljstvo, ljubav, poštenje, druženje s vršnjacima, osnivanje vlastite obitelji, kulturno uzdizanje, vjeru (8)... a na zadnjem je mjestu politička angažiranost. Pod "izrazito nevažno" na prvom mjestu je politička angažiranost. Vjera

je izrazito nevažna za 4,4%, nevažna za 3,4%, niti važna niti nevažna za 18,1%, važna za 34,0%, izrazito važna za 39,4% ispitanika.

5. OBILJEŽJA RELIGIOZNOG PROFILA MLADIH DANAS

Kada je riječ o mladima, valja još jednom istaknuti kako je riječ o životnoj dobi koja je bitno određena formiranjem identiteta. Taj proces promjene, sazrijevanja i formiranja zrele osobnosti zahvaća i religioznu dimenziju. U suvremenom društvu postoji mnoštvo čimbenika koji pospješuju ili dovode u krizu upravo kršćanski ili religiozni identitet. Na prvom mjestu je pluralizam. Kulturni pluralizam otvara mogućnost mnoštvu drugih ponuda koje su trajna konkurencija religioznoj ponudi. U današnjem društvu postoji mnoštvo različitih "vizija svijeta" koje ne uključuju religioznu dimenziju. To su različiti oblici ponašanja mladih koji nisu usklađeni s religioznim stavovima, kao što su: sigurnost u svim segmentima života, duboku želja za autonomijom i slobodom u smislu totalne neovisnosti od bilo kakva posrednika, potpuna koncentracija na življenje "sadašnjeg trenutaka" (prezentizam) bez neke jasne vizije budućnosti. Jedan od uzroka religiozne ili vjerske krize je potiskivanje vjere na rub društvenog života. Vjera je gotovo zanemarujuće prisutna u društvenim događajima koji su važni za cjelokupnu javnost."³⁶ Unutar same obitelji rijetko se vodi razgovor na temu vjere. Odgovornost je i u nesposobnosti Crkve u percipiranju religioznih pitanja mladih. Pitanja koja mladi postavljaju često ne nalaze odgovor u okviru institucionalne vjere. Crkva još uvijek ne pronalazi pravi ključ za prericanje kršćanske poruke koja bi bila razumljiva mladima današnjega vremena. Stoga se danas toliko govori o potrebi novog govora vjere, o neiskorištenoj otvorenosti mladih za ritualni i simbolički govor. Mladi u komunikaciji mnogo koriste

34 Usp. A. CAVALLLO - A. DE LILLO, *nav. dj.*, str. 73.

35 Usp. COSPES, *L'età incompiuta*, str. 286.

36 *Isto*, str. 34.

simbolički govor, čak se može govoriti o hipertrofiji na području simboličkog. Kad je riječ o simboličkom govoru kod mladih, važno je uočiti da je razbijena dinamika simboličkog govora, a ostali su samo *significantes* - nositelji značenja bez značenja.³⁷ Događa se da želja da se odgovori na nove oblike ritualnosti ne odgovara kršćanskim viđenjima vrednovanja liturgijskog vremena i prostora, te slavljenosti, a da se usvajaju oblici koji su rođeni izvan kršćanstva.³⁸

Koji su to čimbenici ili događaji u društvu koji doprinose buđenju zanimanja za religiozna pitanja kod mladih? Povratak svetog i ponovno buđenje religioznosti može biti izazvano kriznim stanjem u postindustrijskom društvu ili, kako ga nazivaju, kompleksnim društvom. U društvenoj situaciji koja odražava opću nesigurnost, depersonalizaciju, nestabilnost, ponovno dobivaju na vrijednosti religiozne vrednote koje u sebi nose sigurnost, unutarnju uravnoteženost i za čovjeka predstavljaju vjerodostojno uporište. U onom trenutku kada ljudi vide da se ne ostvaruju društveno-politički programi u koje su polagali veliku nadu, kada blijeđi mit o neograničenom napretku, kada mit razuma i znanosti sve više dolazi u pitanje, tada se ponovno okreću religiji tražeći odgovore na temeljna životna pitanja.

Neprestani konflikti koji su postali sinonim za društveno događanje u suvremenom društvu, naglašeni individualizam i pad temeljnih vrijednosti u koje su vjerovali mogu motivirati mlade ljude da ponovno traže odgovor u religiji. Suvremeno društvo pati od krize međuljudskih odnosa, općenito procesa socijalizacije i komunikacije. Mnogi ljudi, napose mladi, pate od suvremenog sindroma samoće. Mladi u sebi nose duboku potrebu za komunikacijom i međusobnim druženjem. Stoga religija u svojim procesima socijalizacije može pomoći mladim ljudima da ponovno otkriju sebe i da prepoznaju vrijednost međusobnog darivanja.

5.1. Promjene u izražavanju religioznosti mladih

U sociologiji religije sve se više govori i piše o tzv. "religijskom tržištu" (P.L. Berg-

er, R. N. Bellach). Riječ je o religioznoj ponudi koja ima jaku konkurenciju. Na području socioloških istraživanja sve više je interesa za nove religiozne pokrete i sekte koje najčešće nemaju ništa zajedničkog s institucionalnim religijama. Ulazimo u proces religioznog raslojavanja koje ukazuje na velike promjene u življenju i javnom izražavanju religioznosti.

Neosporno je da su upravo mladi glavni protagonisti i najbrojniji potrošači novih "religioznih proizvoda" na modernom religijskom tržištu. U posljednjih nekoliko godina i naša je domovina postala primamljivo tržište za mnoge sekte, posebno istočnjačkog podrijetla. Novi religiozni pokreti predstavljaju nov izazov za Crkvu danas. Naš sociolog Jukić ukazuje na slojevitost problema nove religioznosti. U njenom središtu je iskustvo svetoga, a ne vjerovanje u njega; osobna duhovna obnova (putem raznih starih i novih tehnika meditacije i askeze) nasuprot tipičnom dualizmu velikih monoteizama (Stvoritelj-stvorenje) - čovjek i svijet; duša i tijelo (moderna religioznost promiče holizam i određeni panteizam).³⁹ Sva obilježja nove religije "nalaze se sretno skupljena u pokretu New Age, jer New Age je klasičan i do kraja doveden slučaj vjerovanja bez pripadanja. New Age je više neki 'štimmung', 'klima', 'ozračje', 'novi senzibilitet', "neoblikovano stanje", a "manje završen i dobro zaokružen sustav učenja".⁴⁰

U čemu se sastoji opasnost od nove religioznosti koja može ugroziti temeljne strukture institucionalne religije? Nova religioznost počinje "poprimati neke gipke, nestalne, raznolike, promjenjive i slobodno odabrane oblike svojeg očitovanja, koji su u čistoj opreci prema obveznosti, propisano-
sti, vezanosti, istovjetnosti i određenosti crkvena kršćanstva. Glede pravovjerja ta je religioznost sinkretistička i heretička, jer

37 I. ŠAŠKO, *Ritualnost kod današnje mladeži*, u: "Bogoslovska smotra" 69(1998)1-2, 153.

38 *Isto.*

39 J. JUKIĆ, *Kršćanstvo i Crkva u suvremenoj civilizaciji*, u: "Bogoslovska smotra" 65(1995)3-4, 334.

40 *Isto.*

prihvaća i 'miješa' vrlo različita vjerovanja i objave."⁴¹

Sve je teže prepoznati jednu konfesiju i s njom se identificirati. Mladi se sve kritičkije ponašaju prema religioznim institucijama i sve se manje poistovjećuju s njima. Primjećuje se sve veća želja za autonomijom na seksualnom području, posebno u obiteljskom životu, dok se zanemaruju stavovi crkvenog učiteljstva. Stoga je, kako ističe Garelli, sve izraženija potreba definirati se katolikom ili religioznom, a da to nema posljedice na praktičnom i moralnom području bez jače identifikacije s religioznim ustanovama. Postoji određena selektivnost u prihvaćanju temeljnih vjerskih istina - ravnanje po vlastitom ukusu. Sve se više, i to posvuda, zamjećuje opadanje broja onih koji redovito prakticiraju svoju vjeru.⁴²

Analizom religioznih kretanja u svijetu mladih mogu se uočiti određene tendencije koje su svojevrsan indikator novih gibanja na tom području. Mladi Europljani izjavljuju da su "katolici", iako to čine u okviru mnogih suprotnosti i nesuglasnosti. Uloga vjere vidno je oslabila i sadržajno je razrijeđena.

5.2 Sinkretizam

Među mladima, općenito na području religioznih gibanja, stvara se jaka eklektična i sinkretična religioznost, koja 'pluta' od jednog sakralnoga nauka do drugoga, posuđujući samo najpogodnije 'komadiće' s tog babilonskog tržišta ideja i obreda. Stoga je ta religioznost krajnje raznorodna i raznovrsna, nestabilna i nestalna, pa ide od slaganja 'komadića' budizma, hinduizma i taoizma do posudbe dijelova učenja masonerije, alkemije i gnoze."⁴³ Sinkretizam u religioznom kontekstu je svojevrsna rekonstrukcija vjerovanja koja "sintetiziraju" različita mišljenja koja malo vrijede i ponekad su u sebi oprečna. Za neke je sociologe fenomen "New Age" ostvarenje tih pokušaja.⁴⁴ U sve jačem širenju i populariziranju pokreta "New Age" od strane mladih, mnogi odgojitelji vjere tvrde kako je to zapravo dokaz jačeg prodiranja ideološkog i religioznog sinkretizma u svijet mladih ljudi. Naše društvo je "beskrajno 'tržište' na ko-

jem može svatko pristati uz hinduizam, islam...ali je također mjesto i prodaja različitih kurioziteta čiji korijeni ne ulaze ni u jedno poimanje svijeta. Umjesto da bude utemeljen i pripada jednoj religiji, stvara vlastitu religiju koja mu se sviđa, poput barmana miješa svoj koktel."⁴⁵ Tržište religijskih "ideja nitko više ne uspijeva nadzirati jer uvozom dolaze odasvud iz svijeta. Religija se na tržištu prodaje kao neka vrsta *fast food*, gdje mladi *seekers* u smjenama i na brzinu proždrljivo troše pružene im 'sve-te' proizvode, a da se uopće ne zapitaju što zapravo sadrže ti različiti sakralni hamburgeri njima namijenjeni" (Giovanni Filorano).⁴⁶ Današnji mladi imaju potrebu da se za nešto uhvate. Trebaju nešto što će im barem lažno pružiti nadu i određenu sigurnost. Pozivajući se na Nietzschea, Stjepan Kušar ističe da mladi traže bilo kakav smisao života. U tom smislu bolje je slijediti nekog gurua koji daje naputke i pravila zahtjevnog življenja ili se smjestiti u neku toplu i povezanu zajednicu gdje čovjek osjeća da se nalazi kao 'svoj među svojim', sjedinjen s njima, negoli podnositi nepodnošljivu samoću i stalno se suočavati s prazninom."⁴⁷

41 *Isto*, str. 332-333.

42 *Isto*, str. 105.

43 J. JUKIĆ, *Nove društvene prilike i ezoterično - okultna religioznost*, u: M. NIKIĆ (ur.), *Novi religiozni pokreti*, Zagreb 1997, str. 124.

44 J.-M. PETITCLERC, *Di fronte all'indifferenza religiosa dei giovani d'oggi*, str. 198. "Sva obilježja nove religioznosti nalaze se sretno skupljena u pokretu New Age jer New Age je klasičan i do kraja doveden slučaj vjerovanja bez pripadanja. U njemu, naime, nema ustanove Crkve. New Age je više neki 'štimmung', 'klima', 'ozračje', 'novi senzibilitet', 'neoblikovano stanje', a manje završen i dobro zaokružen sustav učenja." J. JUKIĆ, *Kršćanstvo i Crkva*, str. 334.

45 J. SCHEPENS - C. SEMERARO, *Studio Introdotivo*, u: C. SEMERARO (ur.), *Giovani fra indifferenza e nuova religiosità*, str. 9.

46 J. JUKIĆ, *Kršćanstvo i Crkva u suvremenoj civilizaciji*, str. 334. Moderni čovjek zapravo sve češće oblikuje svoju religiju iz vlastite usamljenosti, birajući na sakralnom tržištu one ideje i iskustva koji mu životno trebaju, slično kao što gost bira hranu po jelovniku. Ono što netko voli, to jedino uzima, vođen prvenstveno osobnim ukusima ili čak trenutačnim raspoloženjem. (Jean Louis Schlegel)", 124.

47 S. KUŠAR, *Kad velim Bog*, Teovizija, Zagreb 1997, 24.

5.3 Subjektivizam

Pretjerani subjektivizam dominira u svim segmentima života, pa tako i na području vjere. Mladi odbijaju norme koje dolaze izvana, posebno one koje od njih traže odgovornost i promjenu ponašanja. Svaka si osoba "izrezuje" oblik vjerovanja i djelovanja koji joj omogućuje da daje smisao vlastitoj egzistenciji bez angažiranog uključivanja. Kršćanin da, ali na svoj način.⁴⁸ S jedne se strane primjećuje rast broja mladih koji se zanimaju za religiju i koji je odabiru. Taj odabir je osoban. Na religioznom se polju primjećuje prijelaz iz religije vjerovanja u religiju iskustva u kojoj je za svakoga moguća religija prema modelu 'uredi sam' koja svoj oblik dobiva u 'poludjelim krhotinama kršćanstva'.⁴⁹ Upravo je u tom procesu razvidan prenaplašeni subjektivizam u kojem Garelli vidi proces sekularizacije svijesti.⁵⁰ Primjećuje se kako današnji mladi vjeruju u Boga, ali ne u onakvog kakav On jest nego u ono što je Bog za njih.⁵¹ Kršćanska poruka sve se više selekcionira, a Crkva se više cijeni zbog njenog socijalnog angažiranja nego njene religiozne uloge. I u religioznim se sadržajima mijenja ljestvica. Primjerice, molitva ili misa imaju kod nekih privilegirano mjesto, dok je sakrament ispovijedi gotovo isključen. Na moralnom području također se pravi vlastiti izbor ne obazirući se pritom na crkveno učiteljstvo. Današnji mladi u religioznim sadržajima biraju ono što odgovara njihovim potrebama: identiteta, socijalizacije, integracije i sigurnosti. Umjesto religioznosti u okvirima crkvenih modela, oni pokazuju sklonost subjektivizmu koji se očituje u želji da grade osobni odnos s Bogom, Kristom i Crkvom. Takvo ponašanje može voditi indiferentizmu i otuđenosti od institucionalnih oblika religije i gubljenju osjećaja pripadnosti Crkvi. U jednom sociološkom istraživanju iz 1994. godine u Francuskoj 71% mladih Francuza smatra da danas svatko sâm mora odrediti svoju religioznost i njezin sadržaj, potpuno neovisno o Crkvi kojoj pripada.⁵² Kod mladih se zamjećuje porast zanimanja za "prigodna slavlja", religioznost koja se ne živi svaki

dan, nego u određenim trenucima praćenim jakim doživljajima religioznog iskustva velikih skupina. Tako raste ugled velikih svjetskih religioznih središta koja su postala nova "Meka" za milijune mladih hodočasnika. Misa u župi nije zanimljiva, ali je zato privlačno putovati tisuće kilometara da bi se sudjelovalo za Uskrs u Taizéu.⁵³

5.4 Indiferentizam

Pojam "indiferentizam" ima niz sinonima koji se susreću u literaturi. Njihovo značenje ovisi o kontekstu. Izraz "indifferentia" ukazuje na neutralno stanje pred nekim ili nečim. Često se ovaj izraz upotrebljava u neispravnom značenju i tako gubi izvorni smisao te postaje sinonim za: nereligioznost, agnosticizam, skepticizam i ateizam.⁵⁴ U današnjem konzumističko-hedonističkom društvu nailazimo na indiferentnost u različitim nijansama: prema patnjama i potrebama drugih, prema društvenom dobru, prema prirodi itd. Čini se kao da gradimo novi svijet indiferentnih osoba, koje se zatvaraju u ljusku vlastitog egoizma. Sudjelovanje, solidarnost, osjećaj za drugoga, suosjećanje s drugim nekada su bili okosnica međuljudskih odnosa, koji su

48 Usp. R. MION, *Rasegna storico-bibliografica delle più importanti ricerche empiriche in sociologia della gioventù: 1945-1985*, u: "Orientamenti Pedagogici" (1985)5, 985.

49 I. ŠAŠKO, *Liturgija kao kršćanski odgovor na izazove današnjice*, 225.

50 Usp. F. GARELLI, *I giovani in Europa: valori e prospettive*, u: L. TOMASI (ur.), *La condizione giovanile in Europa tra società e religione*, Franco Angeli 1986, 106.

51 Usp. G. MILANESI (ur.), *Oggi credono così*, sv. I., *Indagine multidisciplinare sulla domanda religiosa dei giovani italiani. I risultati*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1981, str. 167-174.

52 Usp. A. J. ORTIZ, *La fede cristiana davanti alle sfide dell'indifferenza e della nuova religiosità*, u: C. SEMERARO (ur.), *Giovani fra indifferenza e nuova religiosità*, 119.

53 R. MION, *L'indifferenza religiosa dei giovani nella cultura postmoderna*, u: C. SEMERARO, *Giovani fra indifferenza e nuova religiosità*, 22.

54 Usp. G. COTTIER, *I fondamenti dell'indifferenza: una problematica di filosofia della religione*, u: SECRETARIATO PER I NON CREDENTI (ur.), *L'indifferenza religiosa*, Città Nuova Editrice 1978, str. 27.

bili vrlo ograničeni, ali zato autentični i intenzivni. Danas imamo drugu situaciju: mreža društvenih odnosa izmiče našoj kontroli. Dinamičnost svakodnevnog života stvara mrežu međuljudskih odnosa koji počinju ugrožavati našu emocionalnu ravnotežu. Prisiljeni smo pribjeći određenoj selekciji. Isto to vrijedi za mnoštvo informacija kojima nas svakodnevno bombardiraju preko masovnih medija. Brzina kojom one do nas stižu onemogućuje pojedinačno praćenje, suživljavanje i identifikaciju. Stoga današnji čovjek automatski isključuje određene događaje i od njih se distancira, pribjegavajući indiferentizmu koji postaje svojevrsan mehanizam samoobrane.

Kada je riječ o vjerskoj indiferentnosti, onda ona zadobiva specifičnu dimenziju na relaciji čovjek-Bog, čovjek-vjera. U pitanju je čovjekov nezainteresirani stav u odnosu prema Bogu. Nezainteresiranost je nedostatak ljubavi, odsutnost religiozne znatiželje, neizricanje vlastitog stava o pitanju Boga. U svom prilogu u *Sacramentum mundi*, K. Rahner razlikuje četiri tipa vjerske indiferentnosti:

- "indiferentnost prema bilo kojoj religiji i religioznom moralu (...)

- indiferentnost prema bilo kakvoj religioznoj formi i moralu utemeljenom na nadnaravnom (...)

- indiferentnost prema objavljenim religijama (...)

- indiferentnost isključivo prema Katoličkoj crkvi (...)."⁵⁵

Vjerski indiferentna je ona osoba koja je u potpunosti isključila Boga iz svog života. Vjera je jednostavno ne zanima, nema potrebe pitati se postoji li Bog ili ne. Za takvu osobu vjera je stvar prošlosti, nešto što nema smisla, beskorisna je. Indiferentna osoba ne prepoznaje nikakvu vrijednost u vjeri i Bog je za nju beznačajna stvar koja nije vrijedna minimalne pozornosti. Za takvu osobu Bog je mrtav. Nije u pitanju njegova egzistencija, nego prije svega mjesto Boga u konkretnom životu. Stoga, ako za indiferentnoga Bog i jest vrijednost, on živi i u svom se životu ponaša kao da Bog i ne postoji.⁵⁶ Indiferentnost je plod kulturalnog pluralizma koji propagira "pravo na različ-

tost". Pravo na različitost je zapravo sinonim za toleranciju koja se ponekad prepoznaje kao indiferentizam i relativizam. Religiozni indiferentizam kao masovna pojava je "stvarnost modernog društva - zlo ovog stoljeća"⁵⁷. Drugi vatikanski koncil upozorio je na sve masovnije napuštanje religioznog. "Drugачije nego u prijašnjim vremenima nijekanje Boga ili religije i potpuna indiferentnost prema njima nisu više nešto neobično niti stvar pojedinca."⁵⁸ Da je doista tako, ukazuju mnoga sociološka istraživanja. Tako se u Francuskoj 1/3 mladih izjašnjava "bez religije", a više od 50% izjavljuje da ih pitanje Boga ne zanima. Broj onih koji se izjašnjavaju ateistima u opadanju je. Međutim, raste broj "indiferentnih" i "bez religije", tj. onih koji kažu da nemaju nikakva zanimanja za vjeru i žive kao da Boga nema, a da pritom ne osjećaju prazninu koju ne znaju ispuniti.⁵⁹ Kada je riječ o mladima, sociolozi ističu da podmukla bolest od koje boluju nije droga, SIDA, razne smrtne opasnosti, nego indiferentnost, njihovo zatvaranje u sebe, u isključivo zadovoljavanje vlastitih želja i potreba ne računajući na onoga drugog, a time i Drugog.

6. NAMJESTO ZAKLJUČKA

Umjesto redovitog kratkog sažetka s točkom na kraju, ja bih radije završila s nekoliko upitnika. Mislim da ne bismo smjeli otići s ovog Kolokvija a da se ozbiljno ne suočimo s pitanjem kvalitete naših uhodanih odgojnih modela i procesa. Ključno je pitanje je li nama jasno kakav je profil

55 K. RAHNER, *Indifferentismo*, u: W. MALINSKI (ur.), *Sacramentum mundi*, sv. 4, Brescia, Morcelliana 1974, str. 508.

56 Usp. G. DE ROSA, *L'indifferenza religiosa e secolarizzazione*, u: SECRETARIATO PER I NON CREDENTI (ur.), *L'indifferenza religiosa*, str. 120.

57 A. J. ORTIZ, *La fede cristiana davanti alle sfide dell'indifferenza e della nuova religiosità*, str. 100.

58 *Gaudium et spes*, 7.

59 J. SCHEPENS, *Studio introduttivo*, u: C. SEMERARO (ur.), *Giovani fra indifferenza e nuova religiosità*, str. 6.

mladoga zrelog kršćanina. Pitanje koje se nadovezuje jest: tko sve odgaja mlade, a tko bi ih trebao odgajati? Koji stupanj kršćanske zrelosti mladi ljudi postižu na kraju kršćanske odgojne formacije (inicijacije)? Navještaj Evanđelja nudi nešto novo - izaziva na nov iskorak, polet, novo očaravanje. Pruža li način na koji mi posređujemo Poruku mladima stvarnu mogućnost da je tako i dožive? Zašto je još uvijek velik raskorak između autentičnog kulturno-društvenog promoviranja i kršćanskog odgoja? Koliko naši dosadašnji odgojni modeli doprinose nadilaženju infantilne slike Boga kod tolikih mladih?

Po meni ostaje ključni problem kako posredovati kršćansku poruku da se ona in-

tegrira u itinerarij samoostvarenja, temeljnog imperativa kod mladih? Možda je odgovor na neka od navedenih pitanja barem polazna točka u rješavanju problema "egzodusa" mladih iz Crkve.

Pronaći način crkvenog (raz)govora s mladima, koji su "lakmus-papir" za provjeravanje crkvenosti, navještaja i vjerodostojnosti življenja. Taj govor nije prilagođavanje ili kompromis, već "drukčije", tj. prostor u koji mladi rado zalaze čak i onda kada su "subjektivni" ili "indiferentni". Lijek protiv prezentizma Crkva ima u dimenziji teandričke snage, a svaki put kada joj se iznevjeri ima poteškoće u komunikaciji sa svijetom, a napose s mladim ljudima.